

Cinga agrari

La 3a edició d'aquestes jornades de debat van posar sobre la taula els nous models de gestió del camp.

Moncada a escena

L'obra "L'aigua", basada en textos de l'escriptor mequinensà es va estrenar a Terrassa amb gran èxit de públic.

Trencaclosques al Pilar

El grup de folk i teatre valencià va ser una de les formacions que van actuar en català a les festes grans de Saragossa.

DE LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 8 • núm. 70 • La Franja, novembre de 2007

Cançons de riu

J.J. ROVIRA CLIMENT

Recital de Montse Castellà a Mequinensa en la presentació del Projecte Moncada

EDITA:

ICF Iniciativa Cultural de Franja

C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
 Associació Cultural del Matarranya
 Consells Locals de la Franja
 Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Màrio Sasot
 msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I

MAQUETACIÓ GRÀFICA:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
 tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, Lluís Rajadell,
 Carles Sancho i Pasqual Vidal
 (el Matarranya).
 Arcadi Abad, Damià Torrent,
 Marta Canales, Jaume Casas
 i Josep Labat (el Baix Cinca).
 Carles Barrull, Anna Enjuanes,
 Neus Enjuanes i Aleix Castellnou
 (la Llitera i la Ribagorça).
 Carme Messeguer (PPCC).

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
 Tomàs Bosque, Josep A. Carrégal,
 Miquel Estaña, Joaquim Montclús,
 Josep Puche, Francesc Ricart,
 Carles Sancho, Ramon Sistac
 i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
 grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda

Estanc Conchita

Calaceit

Papereria Abàs

El Torricó

Llibreria Pilarín

Fraga

Llibreria Badia, Llibreria Cabrera

Girona

Llibreria Les Voltes

Lleida

Llibreria de la Generalitat

Mequinensa

Papereria González

Reus

Llibreria Gaudí

Saldí

Llibreria Panadés

Saragossa

Papeleria Germinal

C/ Sepulcro, 21

Tamarit

Estanc Patrito

Tortosa

Llibreria El Temple

Vall-de-roures

Llibreria Serret

Ara va de bo?

Tant de bo que fos així: que el Govern d'Aragó presentés a les Corts aragoneses un projecte de Llei de Llengües d'Aragó com caldria. ..., com ja calia des de fa un munt d'anys. Podríem explicar una vegada més el que pensem, com línia editorial de Temps de Franja: reconeixement de drets i deures, cooficialitat, obligatorietat a les escoles, utilització a les administracions públiques, etc., etc. Seria repetir una vegada més allò que s'ha dit des de l'editorial i també en una gran multitud d'articles d'aquesta revista. S'hi imposa, a desgrat, però s'imposa, baixar de la cavalcadura i plantar peus a terra.

No ens voldríem equivocar en dir, que ara sembla que hi ha un cert neguit, dins del Govern, per treure's el problema de sobre aprofitant el període de calma. No hi ha dubte que l'esborrany està preparat, encara que resten alguns punts força importants per a arribar a una mena de consens. No entengam ningú que en el cas d'arribar al millor dels acords, la llei s'aproparia al que nosaltres consideràvem una bona llei, no és així. Volem donar a entendre que s'apedaçarien alguns estrips de la llei i res més. En cas contrari la llei esdevindria un veritable esparrac.

La Chunta Aragonesista i Izquierda Unida, des de fora del Govern, estremen força, instant al PSOE —la conselleria és a les mans dels socialistes com sabem— a presentar el projecte a les Corts. Tant de bo que els socialistes es poguessin abstraure de la influència d'uns petits papers que s'anomenen vots, llavors podrien donar unes passes endavant, però no oblidem que tenen un possible enemic dins de casa, enteneunos, dins del Govern: el PAR, per al qual les dues llengües minoritàries d'Aragó no són el que més els preocupa, o potser els preocupa massa. Ultrapassat eixe escull, els quedaria encara el més gran si creuen necessari l'acord amb el Partit Popular.

Mitjançant notes i declaracions interessades

se'ns ha anat filtrant alguns dels pilars bàsics de l'avantprojecte:

1.- No seran reconeguts ni el català ni l'aragonès com a llengües oficials en cap part de la Franja, ni en les zones de l'aragonès.

2.- Els ciutadans tindran dret a conèixer i usar el català i l'aragonès.

3.- Possibilitarà el foment del seu ús en les zones on hi haja parlants d'aquestes llengües.

4.- La llei donarà garanties del seu aprenentatge, el qual serà regulat en una futura Llei d'Educació aragonesa de «propera» aprovació (Amb aquest condicionant es pot barrar sine die una de les urgències —la més important— per al manteniment de les dues llengües: l'ensenyament a les escoles).

5.- En paraules molt explícites del Govern, en cap cas serà impositiva, es recalca que serà de caràcter voluntari.

6.- No s'ha parlat massa si es considerarà com un mèrit per als funcionaris.

7.- I en arribar al nom del català, en podem dir que aquest portarà un adjectiu: «català de l'Aragó» o «català occidental». Ja veureu com sortirà el primer.

Però un cop aclarit el tema de la «voluntat política» de treure-la endavant, ens queda per resoldre un altre: el de la «oportunitat» política. Com sempre, mai es troba el moment adient per a treure-la a debat. Abans de les eleccions generals espanyoles, no, és clar, per a no desestabilitzar. Justament a continuació, tampoc, per a que no es quede a mig debat un cop arribat el final del període de sessions. O sigui, que la Llei no entrarà a les Corts abans de l'octubre de 2008. I si per a eixa tardor, unes declaracions extemporànies d'algú o una campanya organitzada per algun mitjà de comunicació madrileny «escalfen» l'ambient, que passarà? A esperar una altre any o una altra legislatura? La pretesa calma i bon talant del «Marcel·linat» ens acabarà matant... d'avorriment.

La premsa comarcal en català té més manca de col·laboradors que de diners

JOSE MARIA GRÀCIA

Convocats pel president de la Comissió de Dinamització i vicepresident de Premsa Comarcal/ACPC, el 17 d'octubre, el president del Parlament de Catalunya, Ernest Benach va rebre a la seu del Parlament del Parc de la Ciutadella de Barcelona a uns vint representants de la premsa mensual en català. Molts dels temes que es van posar sobre la taula van girar en torn a la manca de col·laboradors altruistes.

s u m a r i

salutació del director

Durant el passat mes d'octubre diversos esdeveniments ens portaren el record emocionat del Jesús Moncada. Per una banda, el dia 4, el Projecte d'Animació a les Escoles de la Franja va celebrar la incorporació del nom de l'escriptor com a títol d'aquesta aventura cultural en la qual Jesús va participar un seguit d'anys. La visió de les seues darreres imatges a Terol, quan va rebre el premi de les Lletres Aragoneses i els seus textos literaris embolicats entre la música i la veu càlides de Montse Castellà colpiren al centenar i mig de bocabadats assistents a la Sala Goya de Mequinensa.

Poc després, el dia 14, s'estrenava a Terrassa l'obra *L'aigua* on se recrea, de manera eficaç i delicada, els textos i el món literari de l'escriptor mequinensà.

Per si mancava més emotivitat, uns dies abans de tot això, el 29 de setembre, moria a Tarragona, Santiago Arbiol, un bocí entranyable de la història recent de Mequinensa, amic i mentor de Moncada, i com ell contertulià infatigable.

Un altre referent ètic desaparegut en aquests darrers mesos d'estiu va ser el de la mestra i pedagoga nascuda a Queretes, Palmira Pla. Una dona que va saber mantenir la seua dignitat personal, professional i política enmig d'una cruel guerra civil, dins de l'horror nazi i en la nostra naixent democràcia. De tot això (i més) parlem en aquest número.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Entrevistes anònimes

Com bé sabeu, senyor director, la secció de cartes dels lectors –potser millor dit, cartes al director– és un apartat de la premsa periòdica nascut a Anglaterra –a Londres, per ser més concrets– al segle XIX per a poder reflectir les observacions de tipus formal que sobre els continguts del mitjà que l'acull haguessen despertat l'atenció del lector fidel, sempre amb la voluntat de millorar-los en la mesura que això fos possible. Diem això perquè aquest escrit no és una text d'opinió –com acostumen a ser les cartes publicades en aquesta secció– sinó que més aviat intenta expressar algunes observacions molt concretes sobre un parell d'aspectes formals que hem cregut detectar en el número 69 d'aquesta notable revista. En concret, volem fer referència a la falta de signatura en l'entrevista central dedicada al nou alcalde de Fraga, mancança que encara ens sobta més quan observem que les preguntes –sense que es destaquen tipogràficament!– de la persona responsable de l'entrevista deixen entreveure la pròpia opinió de l'entrevistador sobre diferents aspectes que afecten a la capital del Baix Cinca. Francament, en aquest cas l'anonimat, si no ha estat involuntari, el trobem lamentable. Entenem, senyor director, que cal tenir cura dels detalls.

En canvi entenem que és un detall sense gaire transcendència qualificar –com feu vós mateix quan informeu del premi nacional de literatura catalana atorgat a l'escriptor saidinés Francesc Serés– de madrileny l'escriptor valencià Martí Domínguez. Ja sabem que aquest conegut biòleg i escriptor és nascut 'accidentalment' a Madrid, però de madrileny en té ben poc. De la mateixa manera trobem prou encertada –tot s'ha de dir– la qualificació «són de la Franja» que aplica en l'anterior número de *Temps de Franja*

Joaquim Montclús en referir-se –suposem– als doctors Ramon Sistac i Artur Quintana, tots dos membres de l'Institut d'Estudis Catalans i nascuts a Barcelona, però amb intensos, diversos i persistents vincles amb l'Aragó catalanòfon. Ja se sap, hom no és d'on neix sinó d'on peix.

Col·lectiu Albafam
(E. Betrià, B. de Mussots, H. B. Moret, M. Cornell)

Temps de Franja bilingüe?

Com assídua lectora de *Temps de Franja*, m'atreveixo a suggerir una cosa que potser va en contra de la filosofia de la revista, i és fer una edició en castellà de la mateixa, de manera que pogués ser una revista bilingüe, doncs penso, que s'aprecia a la zona de la Franja, el Baix Cinca, (i principalment a Fraga) un buit quant a publicacions de premsa cultural i informativa, que aglutini la zona, i crec que la revista encaixa bé en aquesta descripció.

Pertanyo a una generació en la qual desgraciadament no se'ns va donar l'oportunitat d'aprendre a escriure en la nostra llengua materna, però pel fet de parlar-la, ens hem avesat a la seva lectura gràcies a la seducció que en el seu moment ens van produir escriptors com Jesús Moncada, amb el llenguatge del qual ens identificàvem i així alguns vam anar acostumant-nos a la premsa en català.

No obstant això, a causa de l'elevat nombre de castellanoparlants de la zona, i com crec que l'important és la comunicació i el contingut informatiu i cultural en qualsevol idioma, una edició bilingüe podria complir la funció lingüística i cultural, intentar induir a la seva lectura en català i omplir d'aquesta manera el buit esmentat anteriorment.

Mª Ana R.

Nota: Aquesta carta ha estat traduïda del castellà al català.

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista
Andreu Carranza,
escriptor de l'Ebre

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Reportatge:
José Soler Casabón: un
compositor mequinensà oblidat (I)

La Comarca del Matarranya aposta fort pel turisme

■ Carles Sancho

L'ESMOLET

Per les seues obres els coneixereu?

L'altre dia, en una dilatada tertúlia sobretaulera, l'amic Sesé, àvid lector –i músicador– de versos, tragué el tema dels poetes franquistes amb valor literari. Feia una mica d'angúnia atorgar adjectius elogiosos a l'obra d'escriptors que van donar suport a un règim tan funest. Tanmateix, és cosa sabuda que una obra mestra pot haver estat gestada per una persona amb idees execrables. O per algú que ens és antipàtic. Un cas paradigmàtic és el de L.F. Céline, autor de l'excel·lent «Viatge al fons de la nit» i també antisemita col·laboracionista del règim de Vichy.

Jo mateix, per exemple, vaig trigar massa a llegir els contes de J.L. Borges a causa de les seues opinions sobre García Lorca. I em sentia malament de gaudir amb la lectura de «La Colmena», doncs en aquella època en C.J. Cela s'enfotia d'en Xirriacs al Senat.

Si baixem a la nostra vida més quotidiana, els exemples es multipliquen. Somric en evocar uns bells poemes –encara en retinc alguna frase– que un admirador de la meua xicoteta d'aleshores li havia dedicat. Naturalment, malgrat ser força bons, em resultaven odiosos. Pecats de joventut.

Passa també a nivell social. Per això seria bo que oblidéssim simpaties i antipaties personals a l'hora de recolzar bons projectes. Sobretot si contribueixen a avançar en la causa de la llengua i la cultura. Al final, el que en resta és l'obra i la seua repercussió.

Carles Terès

L'aposta que fa pel turisme el Consell Comarcal a les nostres viles cada vegada és més evident, i és per això que la informació que es facilita al visitant és més abundant i variada. Una de les recents incorporacions per atraure aquest sector, en contínua progressió, són els nous 166 panells que donen una detallada informació del patrimoni de la comarca. 114 estan ubicats dins dels nuclis de població i els altres 52 estan escampats pels diferents termes municipals de les 18 viles que formen la comarca. Els punts informatius, ben artístics i adequadament il·lustrats a tot color amb foto-

grafies, tenen la peculiaritat de donar àmplia referència sobre l'important patrimoni de les nostres viles i, per primera vegada, ho fan en les dues llengües de la comarca: en català i en castellà. Iniciativa que ha estat possible gràcies a la necessària col·laboració entre el Consell Comarcal i l'Associació Cultural del Matarranya. Els panells, més petits dels anteriors que ja s'havien col·locat fa uns quants anys, tenen tres tipus de suports: faristols de forja, a la paret i en taules, tot per a facilitar la seua còmoda lectura. També s'han augmentat els indicadors que marquen els accessos a la via verda, a través

de les antigues estacions de ferrocarril, convertides ara en àrees de descans i punts d'informació.

A més la comarca ha editat tres fullets d'informació turística per incentivar una oferta més diversa per al visitant: un mapa turístic de la comarca, recorreguts pel Matarranya –pels Ports, d'oració, fluvial i de veïnatge– i la via verda de la Val de Zafán pel Matarranya –inaugurada aquest mateix any–. I, finalment, uns plànols dels nuclis urbans de cada vila amb la localització dels elements del patrimoni més interessants a visitar i una petita explicació de la importància aquests. Els fullets i plànols duen també un llistat dels serveis turístics que ofereix la comarca: localització i accessos, oficines de turisme,

allotjaments –hotels, hostals i fondes, apartaments, turisme rural, càmpings i albergs–, restaurants, oci i museus i centres d'interpretació. El turisme és un sector que augmenta constantment a la nostra comarca i que cal aprofitar oferint al visitant un patrimoni ben conservat i uns serveis de qualitat. Són per aquestes i altres iniciatives que aquest any la Comarca del Matarranya ha rebut el Premi al Mèrit Turístic atorgat per la DGA i dues de les seues empreses del sector també han estat guardonades: la Font del Pas a Beseit i el Restaurant Matarranya de la Freixneda.

Fins a l'últim sospir

Una de les fotos més impactants de les últimes dècades, va ser la imatge d'un xiquet agonitzant rodejat per diversos voltors que esperaven pacientment el moment culminant per a donar-se el festí. Mai vaig entendre com algú, autodenominat «ésser humà», va poder optar fredament a fer aquella instantània abans que bolcar-se a atendre al xicotet, espantar als seus comensals o simplement agafar-lo de la mà per a acompanyar-lo fins al seu moment final.

Alguna ment hipòcrita va respondre llavors, suposo que per a tractar de justificar la seva aprovació, que és impossible atendre tots els humans que es moren de fam, quan en aquell precís instant es tractava simplement d'ajudar a un altre humà que pateix enfront de tu.

Ara torna a la palestra l'eutanàsia i, damunt, ve acompanyada d'espectadors (més aviat expectadors), que disfressen la seva omisió de socors amb l'excusa de: «una mort digna».

Cap ser humà té dret a arrabassar-li la vida a un altre, i sí en canvi el deure d'evitar el seu dolor o la seva mort.

Ningú coneix el futur, ni tan sols si un segon abans del suïcidi sorgeix el penediment insalvable.

El dolor físic es pot pal·liar avui amb eficàcia; la por i l'afonament afectiu, remuntar-se amb l'afecte dels éssers més acostats; la depressió, tractar-se amb medicació; però el rellotge de la vida detingut abans d'hora no permet la més mínima esperança, una esperança a què tots tenim dret a mantenir viva fins a l'últim sospir i que, en cas de no possibilitar-se, suposa un greu fallada social.

Silvestre Hernández

Ha mort Palmira Pla, una mestra republicana nascuda a Queretes

■ Carles Sancho/Javier Ortega

Aquest mes d'agost ha mort a Castelló de la Plana la mestra i pedagoga Palmira Pla Pechovierto, nascuda a Queretes el 1914. La seua vida transcorregué entre la docència i l'exili entre Espanya, França, i Veneçuela. Mestra republicana i exdiputada socialista, morí el passat mes d'agost als 93 anys.

Des de petita va aprendre de seguida què era el patiment. Amb només dos anys va ser atacada per la poliomielitis que li va afectar una cama. Aquesta circumstància la va marcar tota la seua vida fins al punt de que als darrers anys anava en cadira de rodes.

Filla d'un guàrdia civil, de petita va viure a La Puebla de Híjar i Cedrillas, on destinaren el seu pare. Estudià Magisteri a Terol i encara era estudiant quan amostrava a llegir a les dones a la Casa del Poble d'aquesta localitat on va entrar en contacte amb el PSOE i la Federació dels Treballadors de l'Ensenyament.

Durant la guerra visqué a Barcelona, València i Terol, sempre en zona republicana, treballant com a pedagoga en colònies de nens refugiats. La seua missió consistia en allunyar als xiquets i xiquetes del front perquè no sofriren els efectes del conflicte bèl·lic. Largo Caballero la va nomenar representant a l'Aragó del Govern central, amb seu a Casp.

Acabada la Guerra s'exilia a França on conegué del seu futur marit i company de professió, Adolfo Gimeno.

Allà va col·laborar amb la Resistència y conegué els horrors dels camps de concentració i de la II Guerra Mundial.

En aquestes circumstàncies va ajudar al mestre Francisco Ponzán, al qual li duia aliments i roba neta a la presó l de

Toulouse. Aquest mestre aragonès va ser afusellat de forma brutal a mans de l'exèrcit alemany. La relació d'amistat entre tots dos va ser l'origen de la novel·la *Por* escribint sus nombres.

El 1946, fugint de l'amenaça nazi, aniran a Veneçuela. A Maracay van comprar una casa amb hortet la qual van transformar en l'Institut Escola Calicanto on fundaran i faran de mestres d'una escola modèlica basada en la metodologia de la Institució Lliure d'Ensenyança.

El 1975, a causa d'una malaltia del seu espòs, tornaran a Espanya, on treballarà com a mestra a l'escola de Valldealgofa. Després la traslladaren a l'escola d'Almassora (Castelló) i el matrimoni fixà la seua residència a Benicàssim.

Els diners de la venda de l'escola a Veneçuela, que llavors tenia 800 alumnes, els va destinar a unes beques per a estudiants d'aquest país a la

Universitat Carlos III de Madrid. Dos anys més tard, Palmira és escollida diputada a les Corts Constituents pel PSOE a la província de Castelló. Fa dos anys va publicar un llibre amb les seues memòries, *Momentos de una vida*. L'any 2004 l'ajuntament de Queretes, presidit per Antoni Llerda, va dedicar-li una plaça commemorativa en record del seu pas per la vila matarranyenca.

EXPOSICIÓ SOBRE DESIDERI LOMBARTE A LA BIBLIOTECA D'ALCANYÍS

Amb motiu de la celebració del Dia Mundial de les Biblioteques, el 24 d'octubre la Biblioteca d'Alcanyís ha instal·lat a la seu del Palau Ardid una mostra itinerant sobre l'escriptor aragonès Desideri Lombarte, del qual aquest 2007 commemora el 70 aniversari del seu naixement. L'exposició, impulsada per l'Associació Cultural del Matarranya, té el títol «Desideri Lombarte: Ataïllar el món des del Molinar», i té un doble objectiu: mostrar el patrimoni de la comarca del Matarranya i, a la vegada, difondre la figura d'un dels intel·lectuals contemporanis més importants que hem tingut. La mostra es podrà veure a les sales de la biblioteca fins el proper 17 de novembre. El 8 de novembre està previst que visitin la mostra els alumnes dels cursos de català que l'Associació Cultural del Matarranya fa a Alcanyís.

Redacció

3r Cicle d'Orgues de la Comarca del Matarranya

■ Carles Sancho

Carrer de Fontdespatla

Aquest estiu s'ha dut a terme el tercer Cicle d'Orgues de la comarca del Matarranya que va començar el 5 d'agost a Fondes-

patla i va acabar el 14 d'octubre a la mateixa vila. Aquest any hi ha hagut una novetat perquè s'ha incorporat l'orgue de Bellmunt de Mesquí perquè aquesta primavera passada va acabar la seua restauració i, per tant, la comarca del Baix Aragó també ha participat en la convocatòria d'enguany. Una alta novetat ha estat que l'orgue de Maella, que pertany a la comarca del Baix Aragó Casp, no s'ha inclòs en aquest tercer cicle, encara que en pròximes programacions de ben segur que ho farà, segons va argumentar l'anterior consellera de Cultura Rosa Doménech. La coordinació del cicle és a

càrrec de Margarita Celma, presidenta de les Corals del Matarranya. Recordem que a la comarca del Matarranya tenim dos monumentals orgues: a Fondespatla i a Mont-roig i, després d'una costosa restauració, és necessari gaudir de la seua recuperada sonoritat a través d'aquests concerts que ben sovint van acompanyats per altres instruments o veus com les matarra-nyenques dels Músics del Said. A més, aquests històrics orgues, formen part del nostre patrimoni monumental i musical perquè alguns d'ells es remunten al segle XVII i a les mans d'un constructor d'orgues

excepcional: el queretà Francisco Turull que visqué entre els segles XVII i XVIII. Aquest construí els orgues de Calaceit, Lledó i, possiblement, el de Massalió i restaurà el de Fondespatla, aquí a la nostra comarca. El de Bellmunt també és del segle XVIII i, més recent, el de Mont-roig construït per Francisco Zurita, precisament a Bellmunt el 1887.

Enhorabona al Consell Comarcal per la continuació d'aquesta iniciativa i d'altres destinades a donar a conèixer i a valorar, a la població i als visitants, l'extraordinari patrimoni musical del territori.

JORNADA: CATALÀ A L'ENSENYAMENT SENSE LA LLEI DE LLENGÜES? CALACEIT (MATARRANYA), 15 DE DESEMBRE DE 2007

Presentem la Jornada en absència de Llei de llengües a la Franja i sense expectatives d'assolir unes polítiques educatives d'immersió lingüística i alfabetització en català. Per tant, pretenem reunir en un marc de debat i de reflexió els tres principals actors que poden treballar en aquesta línia i obrir l'escaleta de l'ensenyament en català. D'una banda, l'associacionisme, que actua com a impulsor del fòrum de debat i vertebrador dels projectes d'innovació. De l'altra, la comunitat educativa, que viu el dia a dia de l'ensenyament i pot dissenyar polítiques més properes a la realitat quotidiana. I finalment, els actors polítics, que han d'acollir les iniciatives nascudes de la societat civil, per tal de resoldre i esquivar els debats lingüístics estèrils de la societat aragonesa. L'objectiu de la Jornada és la creació d'un àmbit bàsic de treball a partir del qual els tres principals actors implicats aconseguisquen reeixir projectes factibles per al curs 2008/09 en que el català tinga un paper vertebrador de l'ensenyament.

10-10.45 h: *Passos històrics* (José Bada, ex-conseller del Govern d'Aragó)

10.45-11.30 h: *L'ensenyament del català als territoris de llengua catalana* (F. Xavier Vila i Moreno, director de la Xarxa CRUSCAT – IEC)

12-12.45 h: *El català a l'ensenyament de la Franja* (Àngel Huguet, Universitat de Lleida.)

12.45-13.30 h: *Experiències als territoris de llengua catalana: La Bressola de la Catalunya Nord* (Joan Pere Le Bihan) i *Escola Valenciana* (Diego Gómez)

15:30-16:00h: *Presentació dels resultats del Sondeig sobre la situació de la classe de català a la Franja*

16:00-16.50 h: *Taula redona: Professorat de català del Matarranya, el Mesquí, el Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça*

16.50-17.40 h: *Taula redona: Experiències d'ensenyament en català a la Franja*. Pietro Cucalón, Màrio Sasot, Margarita Celma, Projectes bilingües a Fraga

18.00-19.00 h: *Taula redona: Català a l'ensenyament sense la llei de llengües?: Franja 2008/09*. Ramon Sistac, un representant de l'associacionisme de la Franja i un representant del Departament d'Educació

19.00-19.30 h: *Cloenda*

19.30 – 20.30 h Actuació musical

21.00-22.30 h: *Sopar i gala de lliurament dels Premis Iniciativa Cultural de la Franja*, a les iniciatives a favor de la normalització del català a la Franja.

Durant tot el dia, les exposicions *El Català a la Franja*, *les Escoles Bressola a la Catalunya Nord* i *l'Ensenyament en Valencià*.

Informació i inscripcions: secretaria@ascuma.org, 978 85 15 21, ascuma.org i demolinguistica.cat.

Organitza: Associació Cultural del Matarranya (ascuma.org) i Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans (demolinguistica.cat), amb el suport de l'Institut Ramon Muntaner i Iniciativa Cultural de la Franja.

Presentació a Mequinensa del Projecte d'Animació Cultural «Jesús Moncada»

L'emoció i l'art d'altura presidiren l'homenatge a l'autor de *Camí de sirga*

■ Antoni Bengochea

JALIME CASAS

Jesús Moncada, el gran narrador mequinensà, donarà nom, a partir d'enguany, al Projecte d'Animació Cultural de les Escoles de la Franja que organitza, des de l'any 2000, el Departament d'Educació, Cultura i Esports del Govern d'Aragó.

Per a celebrar aquesta nova denominació, el Projecte es presentà el dijous 4 d'octubre, a les 18,30 hores, a la Sala Goya de Mequinensa, amb una notable concurrència –unes 150 persones– com és habitual a aquest poble quan es parla d'en Moncada, veritable protagonista de la vetllada.

L'acte, presidit per l'alcalde de Mequinensa, Magda Gòdia, va començar després de la seua salutació als presents, amb la intervenció de Juan José Vázquez, viceconseller d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Aragó, el qual demostrà una vegada més, amb una intervenció sintètica i molt acurada, ser el polí-

tic del Govern d'Aragó més preparat i proper a la nostra sensibilitat.

A continuació es va donar lectura a la carta de Rosa Mª Moncada, germana de l'escriptor, que no hi va poder ser present, en la que es mostrava molt satisfeta de que el nom de son germà encapçalés el Projecte d'Animació, ja que, com ella va dir, Jesús es mostrà sempre molt interessat en el contacte directe amb el lector jove.

Màrio Sasot, creador i coordinador del Projecte, va parlar dels seus objectius, història, ampliació i evolució. El futur el veu ell amb més activitats que busquen una més gran implicació d'entitats i elements externs als centres educatius, per aconseguir més ressò de les tasques de l'ensenyament del català, especialment als ajuntaments i a les comarques, i, per què no, a la premsa i als mitjans de comunicació.

Carme Mesalles, professora del CP Miguel Servet i pinto-

ra, ens parlà de l'obra plàstica de Jesús Moncada. Molt preparada, i amb sensibilitat i humor, ens va fer d'una manera sintètica i amena una brillant comparació de l'obra pictòrica i la literària, i establí un paral·lelisme entre l'evolució estilística i estètica d'ambdues disciplines en la trajectòria d'en Jesús.

En acabar es va projectar un emotiu vídeo preparat per l'Ajuntament de Mequinensa basat en el discurs de l'acte de lliurament a l'escriptor del Premi de les Lletres Aragoneses que tingué lloc a Terol l'any 2005.

Com a cloenda de la sessió al cine Goya, la cantautora tortosina Montse Castellà, acompanyada pel pianista Jordi Grisó i amb la col·laboració de l'escriptor i rapsode Joan Josep Rovira Climent, ens oferí una versió especial del seu excel·lent treball «L'escriptor inexistent», dedicat als escriptors de l'Ebre, i especialment

a Jesús Moncada. Va ser un moment poètic i musical intens que potser ens resultà massa curt.

Finalment, els assistents vam poder gaudir de l'obra pictòrica d'en Moncada, exposada a la Sala Miquel Ibarz de l'Ajuntament i, ja a l'Espai Jove, visitarem la mostra que sobre «El món literari de Jesús Moncada» va preparar el Govern d'Aragó, en aquest cas en la versió catalana elaborada per la Diputació de Tarragona, i que després, fins a les vacances de Nadal, es podrà veure als tres centres de Secundària de Fraga.

Finalment els assistents poguérem compartir conversa i experiències, acompanyats d'una bona mostra gastronòmica de l'excel·lent rebosteria local.

Cal ressenyar la presència activa a l'acte de nombrosos alumnes de la secció de Secundària del poble, així com de professors d'aquesta vila i d'altres de la comarca.

10 euros

Aquest mes d'octubre, Acció Cultural del País Valencià ha encetat una campanya per implicar al màxim de gent possible en la col·laboració per fer front a la sanció de 300 mil euros, imposada pel delictes d'haver finançat repetidors del senyal de TV3 al País Valencià, al marge dels repetidors autoritzats pel competent de torn.

Es demana una aportació individual, voluntària, de 10 euros, per poder pagar eixa multa desorbitada. I jo em pregunto, què són 10 euros pel català? Res, si realment fossen pel català. Però és que seran per les arques d'un estat que no deixa d'ofegar amb arguments que resulten ben poc sòlids en l'era de la globalització, una paraula que omple la boca de molts polítics, però, per desgràcia, és ben poc present en les seues maneres de fer. Arguments tècnics –en l'època de la tecnologia!!!!– són els que servissen per limitar el número de canals de televisió que es poden rebre mitjançant la tecnologia digital no-de-pago.

No m'entengueu malament, no vull dir que em parega malament pagar els 10 euros. Al contrari, m'agradaria que es pugués recaptar el doble del necessari i demostrar que som molts els que volem continuar disfrutant de la llibertat d'expressió i del dret a la informació, i en català. Però no em direu que no és una llàstima que algú puga fer-los servir per brindar a la nostra precària salut.

Susanna Barquín

Els model de gestió agrària, a debat en la III edició del Cinga Fòrum

■ D. Torrent

El passat 28 de setembre, el Palau Montcada de Fraga va acollir la tercera edició del Cinga Fòrum Econòmic i Social, organitzat per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. Amb el títol *Models de gestió agrària*, es van presentar tres projectes de persones emprenedores en el món agrari.

Per una part, Joaquín Arqué i Patrici Barquín, de Fraga, van parlar de la seua empresa, *Del camp a casa*, productora i comercialitzadora de verdures i fruita ecològica. Van explicar com, en els inicis, van comptar amb el suport de 10 famílies del Baix Cinca que els van animar a tirar endavant amb el projecte de subministrar setmanalment i a domicili un cistell amb verdures i fruita variades. Van fer de conilletes d'índies, van emetre crítiques, suggeriments i van ajudar a conèixer millor quines eren les necessitats d'una casa. Entre anècdotes, van deixar clar que la relació que mantenen amb els consumidors finals, els seus clients, amb els que es reuneixen

periòdicament, és la millor manera de conèixer quines són les produccions que els funcionaran.

Per una altra part, Manel Pla, d'Aitona, va explicar com va nàixer l'empresa *Formatges Montlobé*, productora i comercialitzadora de formatges artesans. Al principi, va dir, produïen llet de cabra que venien a una empresa làctia, però van detectar una sèrie de mancances en el plantejament, com ara l'excés de dependència d'un comprador. Per això, van començar a elaborar formatges de cabra i a comercialitzar-los directament o a través de botigues de les comarques properes. La seua oferta es redueix a dos tipus de formatges, d'una elaboració molt acurada, i no hi ha cap previsió d'ampliar-ne el catàleg, ja que, com afirmava Manel Pla, cal oferir un bon producte si es vol apostar per una diferenciació, i això no s'aconsegueix amb la dispersió.

Per últim, Jaume Pla, de Bellvís, va explicar com s'ha mate-

rialitzat l'empresa *Hort del món*, productora i comercialitzadora de verdures de diferents procedències, principalment de Xina i Sudamèrica. A les aproximadament 10 hectàrees de què disposa, hi ha plantades varietats de verdures que es podrien anomenar exòtiques, però que responen a la necessitat de la població nouvinguda, que agraeix trobar en el mercat ingredients de la seua zona de procedència. És així com Jaume Pla explicava que va veure en la població immigrada una oportunitat de diferenciació respecte d'una oferta, la de verdures i hortalisses, molt madura.

El tret característic dels tres models que es van presentar és el dinamisme i l'empenta de les persones que les impulsen. Al darrere de tots tres, hi ha el denominador comú de voler establir línies comercials pròpies, de manera que les tres empreses agràries assumissen més d'un esglaó de la cadena productiva i comercialitzadora.

Vall Companys podria instal·lar un macroescorxador a Fraga

■ **Jaume Casas**

L'empresa lleidatana VALL COMPANYS podria instal·lar a Fraga un macroescorxador aviari que crearia 295 llocs de treball, segons el projecte que ja té preparat l'empresa. La inversió arribaria als 29 milions d'euros i Vall Companys ha iniciat ja les negociacions amb Sòl i Vivenda d'Aragó per adquirir cinc hectàrees de terreny industrial a la futura Plataforma Logística de Fraga, PLFRAGA, amb 85 hectàrees de superfície urbanitzant-se a l'actualitat.

Encara que l'ajuntament de Fraga no ha confirmat el nom de l'empresa, l'alcalde José Luis Moret, va anunciar el passat 7 d'octubre, durant la seva intervenció a l'acte de Proclamació de les Representants Fragatines i del Pregó de les Festes del Pilar, que hi havia «una gran empresa que s'instal·larà a Fraga i que crearà uns tres-cents llocs de treball»,

anunci que després va repetir dimarts, en una àmplia entrevista concedida a l'emissora municipal Ràdio Fraga. Moret va voler ser prudent i no va revelar el nom de l'empresa ni el sector d'activitat al qual es dedica, però va assenyalar que «el projecte ja està a l'ajuntament i ja hi ha contactes molt avançats amb Sòl i Vivenda d'Aragó». L'alcalde de Fraga es va mostrar molt optimista, i va assegurar que «les obres podrien iniciar-se l'any que ve i calculo que en dos anys la indústria ja estaria treballant».

Pel que sembla, els contactes entre Vall Companys (un gegant del sector agropecuari), l'ajuntament de Fraga i Sòl i Vivenda d'Aragó, l'empresa pública titular dels terrenys de la Plataforma i la que s'encarrega de la seva promoció i venda, es van iniciar ja l'any passat i es van anar consoli-

dant al llarg d'aquest exercici, firmant-se un primer compromís de compravenda el mes de gener. El projecte consistiria en un macroescorxador de pollastres i una línia d'envasament i distribució de la carn. Inclouria també una depuradora per al tractament dels residus carnis generats. Un projecte que haurà de rebre també, l'autorització mediambiental integrada, previ informe de l'Institut aragonès de Gestió Ambiental, INAGA.

La Plataforma Logística i Centre Industrial de Transport de Fraga, PLFRAGA, ocupa una superfície total de 85 hectàrees de terreny a la zona de Llitera, al corredor de l'autovia A-2, entre Fraga i Lleida. És una de les apostes logístiques del Govern d'Aragó, juntament amb PLAZA, PLATEA I PLHUS, a Saragossa, Osca i Terol. Vall Companys està nego-

ciant la compra d'un terreny de 5 hectàrees a l'extrem oest de la plataforma, que ara mateix s'està urbanitzant. La inversió total suposaria 29 milions d'euros i, amb la creació d'aquests 295 llocs de treball, es convertiria en la segona empresa més important de Fraga, només superada per Becton Dickinson. A més, tant l'Ajuntament de Fraga com Sòl i Vivenda d'Aragó valoren molt positivament l'efecte que podria tenir la instal·lació d'una empresa com Vall Companys a Fraga, per atreure altres indústries a la zona. Si prosperen totes les negociacions, les obres podrien iniciar-se a la primavera, encara que Vall Companys no ha descartat totalment altres possibles ubicacions, tant a l'Aragó com a Catalunya, on hi ha diversos projectes de grans polígons industrials en localitats pròximes a la província d'Osca.

ESTAMPES RIBERENQUES

Dia de la dona rural

■ **Josefina Motis**

El dia 16 d'octubre, se celebra arreu del món el Dia de la Dona Rural. Només a Espanya hi ha cinc mil·lions de dones del camp. Sembla que un coneixement a fons d'aquest col·lectiu és lluny d'existir. Però, sent un percentatge tan representatiu, valdria la pena que això no fos només «flor d'un dia».

A les revistes locals es publica el nom de les Associacions de Dones de cada poble i les seves activitats com a tals. Moltes lifares, excursions, i activitats interessants com a corals o teatre, a més de cursos d'Internet, idiomes o gimnàstica.

Però el gran treball i paper de primer ordre en els àmbits familiar i social amb les feines del dia a dia no queda reflectit enlloc. La dona rural és tot terreny, el mateix s'ocupa de l'organització de la casa, pintar parets, confeccionar les robes, economia, ordre, mainadera, educadora, cuidadora dels malalts de la família, fa el seu hortet amb jardí, treballa a les granges, a collir fruits... col·labora molt a la feina del camp, molt més que no pas l'home en la feina de la casa. Amb alguna excepció.

El feminisme no parla del treball de la dona del poble, al camp, al jornal collint olives o fruits d'estiu, a la terra de les petites explotacions familiars, o als comerços imprescindibles per aquestes comunitats. O, vejam què diu el feminisme de les que treballen a fàbriques de tota mena, en cadena, o empreses de neteja, tantes com hi ha a les ciutats.

En el món rural hi ha un passat, d'on venim, un present molt canviant que empeny cap al futur. El passat de la dona rural està molt reflectit a la literatura del Matarranya en totes les col·leccions que s'han publicat els darrers anys. Qui no recorda la iaia de la Susanna Antoli de «les Memòries d'un Altre Segle», o a la senyora de l'Hostal de Mont-roig, com a totes les mestresses dels malaguanyats masos.

Actualment va canviant moltíssim l'economia, comoditats, manera de treballar i de viure. Hi ha una entitat europea de dones rurals que es comunica a través de la xarxa o viatjant. El progrés també es detecta amb l'elegants, arregladetes i guapíssimes que estan, com amb els cotxasso que condueixen. Als pobles de la Llitera, i segurament que a molts més, cada dos anys acudeixen totes a «un camió» —una unitat mòbil de sanitat— que va a revisar-los els pits per la prevenció de malalties.

Per al futur hi ha una seriosa dificultat per subsistir la societat rural tal com la coneixem. Hi ha canvis socials molt evidents que fa impossible l'economia. Es perfila la possibilitat de la transformació en grans extensions on proliferaran els assalariats i els especialistes de diferents àrees.

Andreu Carranza, escriptor de l'Ebre

«Entenc la literatura com un joc»

8 del vespre de dimarts 12 de juny d'enguany. Ens trobem en un bar de l'Eixample amb l'Andreu Carranza, de visita a Barcelona amb motiu de l'any Bladé i Desumvila, per comentar detalls al voltant d'aquesta efemèride. Aprofito l'avinentesa per fer-li un breu entrevista.

Pregunta. Com trobes que va, fins ara, l'any Bladé i Desumvila?

Resposta. Afortunadament s'ha aconseguit implicar diferents institucions d'àmbit nacional; fins ara l'oblit de Bladé havia estat flagrant. En els cicles de conferències i homenatges als intel·lectuals catalans exiliats de la guerra civil i Artur Bladé, inexplicablement, no hi és. I el que és més greu, quan s'ha parlat del cercle d'estudiants refugiats a Montpeller, on Bladé va ser el cronista «oficial», pel volum i l'interès de la seua obra: biografies de Francesc Pujols, Moraguetes, Pompeu Fabra, *L'Exiliada*... no és ni esmentat. Tampoc és esmentat en els actes institucionals amb motiu de la Fira de Guadalajara, tot i que Bladé va viure molts anys a Mèxic. El llistat de greuges és llarg. El problema sempre és el mateix: El Nord i el Sud. O més ben dit, l'Ebre és un espai de la dimensió desconeguda i que fins fa quatre dies, i gràcies al Nus de la plataforma anti-transvasament, no va començar a aparèixer al mapa.

P. El 2005, amb motiu del centenari del seu naixement, fou l'any Sebastià Juan Arbó, quin balanç en fas?

R. No m'agrada gens el victimisme, però estem parlant de la mateixa qüestió: Nord i Sud. L'any Arbó va coincidir amb altres centenaris i l'autor del

Delta va passar desapercebut. A més, a aquest escriptor, en èpoques passades se li va penjar una etiqueta falsa de venut, o una cosa per l'estil. No ho entenc. I encara hauríem d'afegir un altre factor, tant Arbó com Bladé com altres escriptors de l'Ebre, pràcticament són desconeguts o menystinguts a la seua pròpia terra.

P. Et sents deutor de l'obra d'aquests dos escriptors ebrencs?

R. El descobriment de Bladé, Arbó i Moncada en el meu cas va marcar una fita. Quan vaig començar a publicar reconec que desconeixia la profunditat de les seues obres. És amb el *Llibre de les set xibeques* que em submergeixo en l'obra d'aquests tres escriptors i a partir d'aquest moment tot canvia. Sóc conscient que aquí, a la vora del riu, també hi ha una tradició literària sòlida. Rellegir per pur plaer qualsevol obra d'aquests tres autors

és una constant des d'aleshores. Cada vegada m'hi reconec més als seus textos, cada vegada trobo coses noves, nous espais, matisos que no havia vist abans. La tradició ens dóna referències distorsionades per la subjectivitat, el record, la memòria d'on venim, la història de la literatura construïda des del nord... Tots aquest factors i altres que em deixo, no és que siguin una cosa important, depèn de moltes coses relatives, però sí que desencadena tot un seguit de reflexions i sentiments que cal mirar o escoltar amb atenció. Robert Graves, a l'obra *Jo, Claudi* fa dir al seu protagonista: «¿Quins són doncs, em preguntareu, els meus confidents? Jo contesto: la posteritat». No crec que hi haja cap escriptor que escriga per a la posteritat. És més, crec que és important que els contemporanis siguin objectius a l'hora de valorar l'obra d'un escriptor i reconèixer els seus mèrits, si és que en té.

P. I d'altres escriptors lligats a les terres de l'Ebre?

R. Un altre gran autor que m'ha marcat profundament és sens dubte el mestre i amic Joan Perucho, a qui vaig tractar amb vida i amb qui vaig mantenir llargues xerrades. Perucho explora l'imaginari fantàstic de l'Ebre i del Mataranya i jo sempre m'he sentit atret per aquest misteri que forma part de la llegenda.

«El descobriment de Bladé, Arbó i Moncada en va marcar com a escriptor»

P. Enguany també és l'any Joan Cid i Mulet, que ens en pots dir d'aquest polític i escriptor?

R. He llegit algunes coses de Cid i Mulet, recordo que vaig fer un article on parlava de Mulet, quan era el responsable del patrimoni històric a Tortosa durant la guerra civil. Cid i Mulet va salvar el capellà que custodiava el tresor de la catedral de Tortosa que l'anaven a matar els de la FAI. Ara mateix estic llegint textos seus molt interessants.

P. Sens dubte la major part de la teua obra literària està ambientada a la Ribera de l'Ebre, quin n'és el motiu?

R. Suposo que deu ser perquè parlar o escriure d'una cosa que és propera, de la qual formes part, és més natural, que parlar dels indis americans, per exemple. En realitat no tinc cap argument. La dificultat o la qualitat literària no tenen res a veure amb això. Vull dir que parlar de coses que formen part del teu mateix univers és tant difícil i complex com parlar dels habitants del

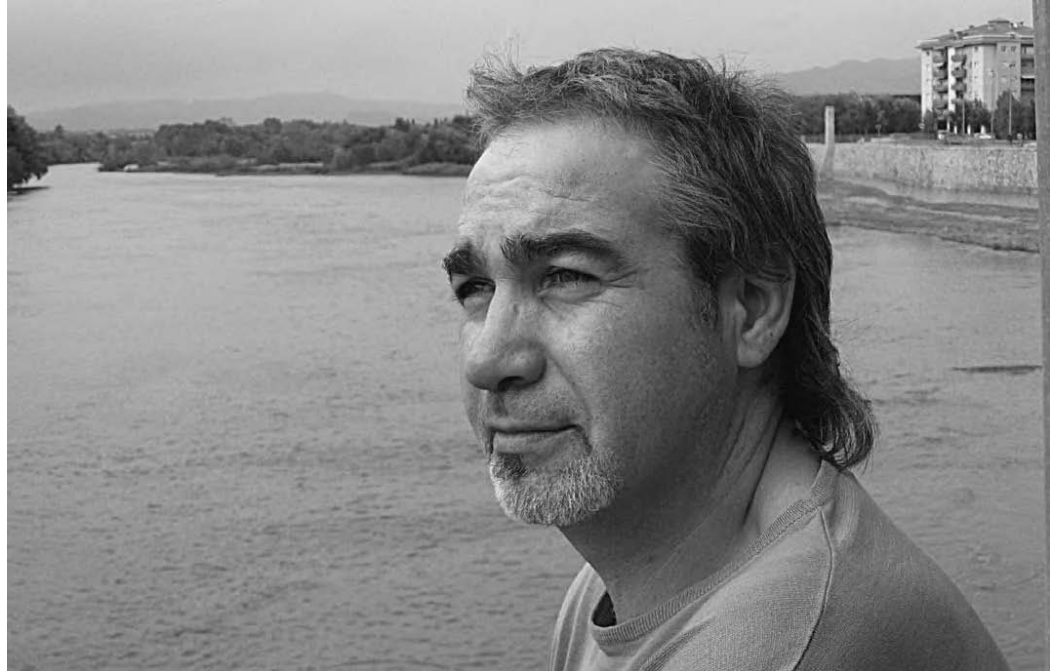
«UN RIU CREATIU FARCIT D'HISTÒRIES I AVENTURES»

Andreu Carranza i Font, nascut a Ascó el 1957 i radicat a Flix, ha passat per nombroses i diverses ocupacions, encara que només se li coneix una consolidada vocació: explicar històries. Ha publicat les novel·les *El desert de l'oblit* (1993), *Llibre de les set xibeques* (1997), *Anjub. Confessions d'un bandoler* (2000), *La filla de la memòria* (2001), *El que l'herbolari sap* (2002) i *L'hivern del Tigre* (2004), dels reculls de narracions i relats *La tinta de la immortalitat* (1991), *Aigua de València* (1993) i *Riu avall* (1996) i dels poemaris *Trilogia del deliri* (1993) i *A mumpare* (2000). Col·labora habitualment a *La Vanguardia*, *Presència* i *la Veu de l'Ebre*, i ha obtingut diversos guardons literaris: Premi Recull 1991, Premi Ribera de l'Ebre 1993, Premi Sebastià Juan Arbó 1995, Premi Vila d'Ascó 2000, Premi Sant Joan 2000, etc. Enguany la novel·la *La clau* Gaudí escrita a quatre mans per Andreu Carranza i Esteban Martín ha obtingut un gran èxit de vendes i crítica i ja té els drets de traducció i edició venuts a Alemanya, Estats Units, Corea, Polònia, Holanda,...

B. de M.

c; i l'essència del joc és el risc»

sistema solar d'Andromeda. Potser sí que hi ha una voluntat manifesta de fer una literatura d'allò més concret, quotidià, del que coneixes. Però això no em lliga a res. L'escriptor, i tots aquells que viuen tocats pel verí de la serp, camina pel territori de la llibertat; per tant l'equipatge forçosament ha de ser lleuger. Res lliga a res, però tot deixa marca, de vegades tan fonda com un barranc que és capaç d'engolir-te per no sortir-ne mai més. Després hi ha una qüestió de caràcter: jo sóc un tastaolletes i m'agrada provar coses noves; he fet, contes, poesia, novel·la, taller de contes, articles... Estic obert a noves experiències, ara mateix fem coses a quatre mans amb l'Esteban Martín.

«L'Ebre forma part de la dimensió desconeguda, però gràcies al Nus de la plataforma antitransvasament comença a aparèixer al mapa»

P. Què et va animar a iniciar-te en la literatura?

R. No ho sé ben bé. Una casualitat? Anava per músic, cantant de blues, de fet encara toco ara la guitarra. M'agrada. Escriure paraules, escriure música, cantar, ficar-se dalt de l'escenari, fer el paperot, fer riure, fer plorar, explicar una història i provocar sentiments als que escolten. Això és una comèdia, com tot, encara que alguns es creuen que de la seua ploma raja la veritat absoluta, la lletra revelada, el vers just, on res no hi sobra i res no hi manca. L'alta literatura que només pot ésser assaborida per uns pocs privilegiats, que ente-

nen el llenguatge hermètic, perquè la resta de mortals, pobres, prefereixen digerir coses lleugeres.... Tot són collonades, una paròdia, al final només hi ha una cosa: la vida, això sí que és el més important i l'únic que tenim.

P. Revises les teues obres quan es reediten?

R. esclar! Una reedició comporta una revisió, però no hi puc fer més, el verí de la serp s'ha apoderat del meu cervell, em governa i quan revisió estic creant un altre cop. Per alguns això pot semblar un greu error, en canvi altres ho veuen diferent i en positiu. A mi m'agrada molt jugar, entenc la literatura com un joc. I l'essència del joc és el risc, caminar per la corda fluixa. Per això de vegades coses reeditades són pitjors que la versió original. Em fot molt que siga així, però ho he d'assumir. El temps posa cada cosa al seu lloc i de vegades allò que segons els pontificadors literaris del moment consideren nèctar dels déus, resulta

que arriba la pròxima generació i és com l'agram purins. A la invers també passa. Tot està obert. Però això no ha de servir com excusa per no fer les coses ben fetes, amb dignitat, i sobretot intentant no enganyar-se a un mateix, perquè ja se sap que la literatura és el territori de l'engany i l'artifici. Hi ha dies que em llevo i no salvaria res del que he publicat, ho cremaria tot. Un altre dia salvo aquesta obreta o aquell fragment. Me sento perdut dins del caos. I el que és pitjor, o millor, mai no se sap, al final resulta que el caos s'ha convertit, en el meu cau, en el meu univers.

P. Quin és el teu model de llengua literària?

R. Ara m'agrada molt l'argot dels mòbils que fan anar el jovent. Però jo ja he arribat tard a aquest jocs, crec que aquest argot o dialecte telegràfic també té les seues possibilitats literàries. Qualsevol model de llengua és vàlid si aconsegueix traslladar a l'altra riba un sentiment. La paraula només és un pont, un llaüt que

uneix l'alteralitat, res més. He escrit algunes històries amb el dialecte que em van donar els meus pares i m'he sentit molt a gust fent-ho, m'agrada el joc del matís que aconsegueix la llengua viva. I això no vol dir res, potser la propera història l'escriuré en un altre dialecte o en morse, qui sap?

P. Com veus, des de la Ribera d'Ebre, l'Aragó catalanòfon, i més en concret la comarca del Matarranya?

R. Fa uns anys formàvem part d'un mateix món, en queden rastres als costums, la llengua, la tradició, formes de treballar, sentit de l'humor.... Ara el món patxet, sobretot des del truncament de la navegació fluvial, es decanta més cap a Reus i el Camp de Tarragona, afavorida esta via per la línia de ferrocarril Madrid-Barcelona. És curiós comprovar com el tren enforteix les relacions entre pobles: Ascó, Flix, Ribarroja, Faió, Pobla de Massaluga, Favara, Nonasp....

Berenguer de Mussots

Turisme, cultura i llengua

Durant el pont del Pilar la comarca del Matarranya s'ha vist, una vegada més, abarrotada de gent. Quasi tots els hotels, fondes, cases rurals i d'altres establiments del ram van posar el cartell de complet. A poc a poc, el turisme s'està convertint com la principal font d'ingressos de la comarca. Els qui vénen compren oli, vi, pernils, carn i d'altres productes. Si queden contents tornen i a més fan una bona publicitat.

Tenim un magnífic paisatge, uns monuments importants, uns productes del camp de qualitat i també una interessant i singular cultura que s'expressa amb la llengua catalana.

La cultura i el turisme van units molt estretament. Si hi ha una bona oferta cultural el turisme augmenta. El museu d'arqueologia Joan Cabré de Calaceit s'ha convertit en un important focus d'atracció per als visitants i això que en el seu dia la Diputació General d'Aragó el va tirar endavant amb la total oposició de l'equip de govern de l'ajuntament.

En aquests últims anys la conselleria de Cultura del Consell Comarcal del Matarranya, amb la Rosa Domènech al davant, havia consolidat una important oferta cultural amb l'organització de les Jornades Culturals del Matarranya. Els actes tenien un gran nivell i s'havia aconseguit que els mitjans de comunicació se'n feren ressò. No sé que passarà amb les d'enguany, però les notícies que tenim no són massa optimistes. Sembla que als nous responsables culturals no els agrada que una part dels actes es facin en català.

Joaquim Montclús

Abans del vinil (I)

■ José Miguel Gràcia

Fa un temps vaig coincidir amb l'amic i col·laborador d'aquesta revista, Lluís Roig, en un concert a l'Auditori de Barcelona. Parlarem de música: ell com a melòman i jo en qualitat d'audiòfil amateur. També vàrem parlar de *Temps de Franja* i de la possibilitat d'escriure alguna pàgina sobre temes musicals, tant nosaltres com algú més que li agradés la idea. En resum: l'amic Lluís Roig m'engrescà a qué jo ho fes sobre aparells musicals i el seu desenvolupament històric i ell podria escriure alguna crònica sobre concerts o enregistraments recents. Amb aquest article faré honor a la meua paraula. Després en vindran uns altres si la idea complau els lectors. En Lluís Roig em va guanyar en escriure en el número anterior de *TdF*.

L'any 1877, el nord-americà Tomas A. Edison va patentar per primera vegada un aparell –desenvolupat anys abans– per poder enregistrar el so i després poder-lo reproduir, que va anomenar **fonògraf** (*talking machine*). L'aparell transformava les ones sonores a través d'una botzina i una membrana en vibracions mecàniques que un estilet transformava en solcs helicoidals sobre un cilindre. Es van utilitzar tres tipus de materials com suports –sobre el cilindre– per a l'enregistrament i reproducció del so que van ser assajats, a més del propi Edison, per centenars d'investigadors nord-americans anglesos, francesos i italians. El paper d'estany, va ser el primer, després li va seguir el tub de cartró parafinat i el 1890 el cilindre de cera sòlida. Per reproduir el so s'hi invertia el procés.

Sembla ser que mesos abans de patentar Edison el seu invent, el francès Charles Cros, poeta i inventor, havia patentat a França un aparell que va anomenar **paleòfon**. Es tractava més de la idea que de l'experiment pràctic i així es va quedar oblidat per manca de diners i reconeixement dels propis francesos.

L'any 1890, Edison Records i unes altres empreses van acordar un sistema estàndard: un cilindre de 10 centímetres de llarg i 5,7 de diàmetre; i l'any 1906, la Indestructible Record Company, va començar a vendre massivament cilindres de cel·luloide irrompible que es podien reproduir milers de vegades. Dels dos minuts de durada es va passar als quatre.

Mentre s'anava desenvolupant el fonògraf, Emile Berliner, tècnic americà, nascut a Alemanya, va fer un canvi substancial a l'invent d'Edison, en reemplaçar el tub per un disc pla, i d'aquesta manera sorgí el **gramòfon**.

Al 1900, els cilindres tenien en general una qualitat de so notablement superior a la dels discs contemporanis del

gramòfon, però a mesura que els fabricants de discs van anar millorant la seua tecnologia, les diferències de fidelitat entre els bons discs i els cilindres es minimitzaven (1910).

També l'any 1900, es va produir un nou avanç en la tècnica discogràfica: l'enregistrament per les dues cares, ja que abans només se n'utilitzava una. En aquest cas la innovació va arribar de la mà d'una petita empresa europea que amb el temps arribaria a ser la filial de la Gramophone Company, l'Odeon Record Company. Berliner no va vacil·lar en adaptar aquest avenç a les seves empreses, però la Victor no va enregistrar discs per les dues cares fins a 1923.

Un fet que podria considerar-se anecdòtic, va ser la compra que va fer Berliner a un pintor francès: el quadre *His Master's Voice* (*La veu del seu amo*). Una gran operació de màrqueting va esdevenir aquell gosset mirant un gramòfon (Berliner va canviar el fonògraf del quadre per un gramòfon i nasqué una marca mundial).

El material emprat per fabricar els discs va ser l'ebonita, goma vulcanitzada, dura i ennegrida. Comercialment era coneguda com a «vulcanite». Per problemes de qualitat musical i fragilitat d'aquell compost (1897-1902) es van provar nous materials. Les proves definitives es van fer a una fàbrica de botons en fondre unes partides d'aquests per premsar discs. El resultat esdevindria òptim i els disc passarien a ser de «goma-laca» –el material dels botons– i negre de fum, amb una bona qualitat de so i facilitats per al premsatge. Popularment es van conèixer com a discs de pissarra o de pedra.

La Llitera participà al saló aragonès de turisme

■ Fernando Sabés

La Comarca de la Llitera participà a AraTur, el Saló aragonès del Turisme, que tingué lloc a la Fira de Mostres de Saragossa des del dia 10 al 14 d'octubre. La Llitera intentà donar a conèixer als visitants els seus atractius turístics, que actualment es potencien a través de diferents línies de treball.

La consellera de Turisme i Patrimoni Cultural, Teresa Yegueri, va destacar que s'està treballant amb diferents col·lectius amb la finalitat d'impulsar el turisme a la Llitera. «A AraTur pretenem atreure turistes procedents d'altres territoris, però també estudiem accions que donin a conèixer la comarca als seus propis habitants, ja que moltes vegades

no es coneixen totes les potencialitats que té», va explicar Yegueri.

Entre els sectors que van estar presents a AraTur, destacà la presència d'empreses i associacions d'allotjaments turístics; Ajuntaments i Comarques; Entitats promotores d'oci i turisme actiu; Agències de viatge; Empreses d'equipament i decoració; Institucions relacionades amb el turisme eqüestre i d'activitats aquàtiques. També hi van participar les principals centrals de reserves, oferta de vacances de càmping i promoció turística immobiliària; empreses emprenedores en activitats al medi rural; promotores d'activitats mediambientals, l'Associació

Castell de Baells

Aragonesa d'Agències de viatge i una representació de les principals institucions i patrons turístics.

Quant a la presència inter-

nacional, destacà la participació de França (amb especial incidència de les localitats de Pau i Tolosa), així com Portugal i Tunis.

TOT ENSENYANT LES DENTS

**Hamai Halem
ni Halarem**

■ Ramon Sistac

Hi ha moments en la vida dels individus en els quals pareix que fatalment, tot seguint el dictat d'ignotes forces ocultes, estem disposats a beure'ns l'enteniment. Jo mateix, sense anar més lluny, obsessionat per la imatge de la truita d'espàrrecs de mont que dia sí dia també es deu cruspir el meu col·lega almenaspí Esteve Betrià, vaig decidir de seguir unilateralment (i sense el consentiment dels de casa) el Ramadan. Poc que s'ho haurien pensat els mequinensans i mequinensanes que em van veure atacar a mata-degolla, poques hores abans, els bocins de coca i de cóc, les pastes i el cava que hi havia a l'acte de presentació del projecte d'animació cultural a les escoles de la Franja, d'enguany ençà rebatejat com a «Jesús Moncada» (un acte esplèndid, per cert, i digne de ser recordat). Ni tampoc el meu centenar llarg de cosins que una setmana abans, en un poblet del Somontano, van assistir impertèrrits (perquè ja em coneixen prou) a la meua caiguda de cap dins la marmita de poció màgica feta a base de *cordero a la pastora*. I és que les grans decisions s'han de prendre en calent, sense deixar-les passar.

Tot i això, no puc dir que em domine el fervor religiós, ni d'un color ni d'un altre (a tot estirar podria arribar a pactar amb el paganisme, per allò del culte a Baccus), però els amics de l'Associació Cultural Àrab «Atlas», de Lleida, em van convidar a participar en la festa de la «Nit del Destí» (*Lailat Al Qadr*), nit fascinant, a finals del període de Ramadan, en la qual Déu

(*Al-lah* en àrab) va revelar al profeta l'Alcorà i on, segons la creença, es pot conèixer el destí en la disposició de les estrelles. El cas és que, situats en ple cicle de dejú diürn (variable segons l'any, perquè depèn de les llunes), calia esperar la caiguda de la nit per a fer un tast gastronòmic de productes magribins adients a l'ocasió.

Ningú no m'hi va imposar cap restricció, ben al contrari. Vaig ser jo qui va considerar oportú d'estar en les mateixes condicions que els amics musulmans; és a dir, dejunar des de la primera llum del dia. No pas per tal de tindre més gana i menjar més que els altres (és que no en penseu ni una, de bona!) sinó per, si voleu, solidaritat o, si us agrada més, extravagància.

A fi de comptes, ens vam trobar aquell vespre, en un vestíbul de la Universitat, una bona colla que, amb gana o no, volíem compartir alguna cosa més que el menjar. Davant dels murs d'incomprensió que pretenen alçar entre nosaltres, somiem un país on la multiculturalitat no siga una etiqueta de consum, sinó un autèntic projecte nacional, que ens permeta a la vegada ser cada cop més nosaltres mateixos i, simultàniament, incrementar la nostra capacitat de compartir i enriquir la nostra manera de ser. I una bona taula, entre mediterranis, és la millor manera d'escenificar-ho!

Vam fer, doncs, una menjada compartida (quin bé de Déu de dolç i salat!), preparada a parts iguals amb el cor i amb les mans, amb tota l'hospitalitat que autòctons i nouvinguts som capaços de donar i de rebre. Tanta, que a l'hora dels parlaments, no em vaig poder estar de llegir uns versos del boss Bruce Springsteen: *Més enllà dels oceans, més enllà del crit del mar/ on la pluja té l'arrel beneïda per Alà/ on la llum cau dels estels, sobre un món empolsegat/ s'han trobat els nostres cors, en un pont que hem aixecat.*

Areny de Noguera, convertida en capital del V Col·loqui d'Estudis Transpirinencs

■ CeRib

El cap de setmana del 5 al 7 d'octubre, la vila ribagorçana d'Areny de Noguera es va convertir temporalment en la capital cultural dels Transpirinencs, per mitjà del «V Col·loqui d'Estudis Transpirinencs» que en aquesta edició tractava el tema «Els poders locals als Pirineus: cultura, societat i política». Per primer cop des de 1998, els Col·loquis d'Estudis Transpirinencs van sortir del Santuari de Núria al Ripollès i es realitzaren a la Ribagorça, a la vila d'Areny de Noguera. En aquesta ocasió els organitzadors foren l'Institut Ramon Muntaner, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, el Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona, el Centre d'Estudis del Ripollès i el CERIB-Centre d'Estudis Ribagorçans; comptà amb la col·laboració del Instituto de Estudios Altoaragoneses, l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la Fédération Historique de Midi-Pyrénées, l'Institut d'Estudis Catalans, la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya, la Universitat de Lleida, Comarca de la Ribagorça, el Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça i el Departament de Presidència del Govern d'Aragó, tingué el suport de l'Ajuntament d'Areny, la Mancomunitat de la Ribagorça Oriental, Lleida, Capital de la Cultura Catalana 2007-Institut Municipal d'Acció Cultural de la Paeria de Lleida, el Centro para el Desarrollo del Sobrarbe y la Ribagorza, l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i l'Aran del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Presència, el Punt, Gum FM i Catalunya Ràdio.

El Col·loqui s'estructurà

amb una conferència inaugural i tres àmbits de treball, cada un del qual comptà amb una ponència introductòria al qual se li sumaren fins a 28 comunicacions presentades per investigadors i docents vinculats al món acadèmic, universitari i dels centres d'estudis. La jornada realitzada al Saló Parroquial «Miguel Sierra fou inaugurada pel tinent d'alcalde, Sr. Antonio Ferrer; el President del CERIB i cap de l'àrea de Cultura de la Diputació Provincial d'Osca, Sr. José Miguel Pesqué; delegat territorial de Cultura de la Generalitat a Girona, Sr. Miquel Sitjar; de l'Institut Ramon Muntaner i directora de Planificació Lingüística de la Generalitat, Sra Paquita Sanvicén; el president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i vicepresident primer de l'Institut Ramon Muntaner, Sr. Josep Santesmases i el president del Centre d'Estudis del Ripollès, Sr. Antoni Llagostera. La conferència inaugural tractà anà a càrrec de l'arquitecte Antoni Pol i Soler, el qual parlà de «Els poders locals singulars, una oportunitat per a l'articulació del Pirineu. El cas d'Andorra». A «Casa Espardeny» s'inaugurà l'exposició «Els poders locals als Pirineus: política, societat i cultura» que fou explicada per Carles Barrull i comptà amb els parlaments d'Antoni Llagostera, Enric Marqués, Jordi Suïls i Antoni Pol.

Complementà aquesta mostra l'exposició «la dona, referent social i cultural al Pirineu» realitzada pel CERIB i presentada per Òscar Jané. Finalment concert del grup alturgellenc «Pastorets del Pirineu».

L'àmbit 1 titolat «les formes

de poder local a les valls pirinenques: orígens i evolució» s'inaugurà amb una conferència sobre «Poders locals, valls i pobles als Pirineus catalans a l'edat mitjana», a càrrec del Dr. Jordi de Bolòs i Masclans professor d'Història Medieval. Posteriorment, en Carles Barrull, s'encarregà de relatar la primera part de les comunicacions presentades referents al període medieval i la segona part, referents a l'època moderna i contemporània, les relatà la Núria De Lucas.

L'àmbit 2 tractava sobre «Cultura política i social del món rural en l'actualitat» s'inicià amb una ponència del Catedràtic d'Antropologia Social, el Dr. Joan Frigolé amb el títol «Processos de patrimonialització, ideologia i poder».

El tercer àmbit tractava «els nous nuclis de poder: continuïtats, reinvençions i nous models» s'inicià amb la ponència del professor de sociologia José ángel Bergua Amores titulada «Objetos red y pirineidades. Sobre la guerra del oso en la vertiente norte de los Pirineos».

La cloenda del Col·loqui anà a càrrec d'Antoni Llagostera i la M. Carme Jiménez. Poste-

riorment es realitzà una visita guiada al Monestir d'Alaó, situat a Sopeira, a càrrec de Glòria Francino. El diumenge, amb en Carles Barrull es visità les restes del castell d'Areny i la vila de Montanyana. També s'aprofità per a visitar el nou Museu dels Dinosauris d'Areny i el Centre d'Interpretació de la Ribagorça, que aquest cap de setmana han estat oberts i el Centre d'Interpretació tenia l'exposició «El català a l'Aragó» realitzada per l'Associació Cultural del Matarranya i Iniciativa Cultural de la Franja.

Les conclusions han estat totalment positives: pel nombre de comunicacions presentades, més del doble que en la IV edició; per la seva qualitat, pels debats suscitats que demostren l'interès de la comunitat científica, acadèmica i universitària amb els centres d'estudis i demostren el seu interès vers els Pirineus. Positiva fou l'acollida de la gent d'Areny i d'altres ribagorçans en les quals una vuitantena de persones passaren pel Saló Parroquial, i participaren activament en el concert del divendres. Les visites i exposicions als centres museològics de la vila d'Areny i a Sopeira i Montanyana.

Brillant estrena a Terrassa de *L'aigua* de Jesús Moncada

■ Berenguer de Mussots

El passat dijous 18 d'octubre s'estrenà a les 9 del vespre al teatre Alegria de Terrassa la peça teatral *L'aigua*, dramatització d'una bona part de la narrativa breu de l'escriptor mequinensà Jesús Moncada a cura d'en Xicu Masó –alhora director, amb la col·laboració d'Idoia de Eguía, d'aquesta obra teatral– i de l'Albert Roig, poeta tortosí i bon coneixedor de l'obra de Moncada. Eixe mateix dia s'inaugurà l'exposició –oberta fins l'11 de novembre– de dibuixos i pintures 'D'embrions incerts a calaveres atònites' sobre l'obra plàstica de Jesús Moncada, organitzada per l'Ajuntament de Terrassa.

La producció teatral ha estat a càrrec del Centre d'Arts Escèniques de Terrassa –amb direcció artística de Pep Pla– en coproducció amb La Mirada i Cia. Els actors i les actrius ('Les Antonietes') que interpreten els personatges moncadians són Joan Anguera, Miquel Gorriz, Maria Ibars, Annabel Castan i Eduard Muntada, els quals saben encarnar amb mestria

teatral com, d'acord amb el programa de mà, «en l'antiga, costeruda i riallera vila de Mequinensa –ibèric racó de món estès a la confluència del Segre amb l'Ebre– desembarca una fosca nit de primers de setembre de 195... un esclaiat i novell advocat barceloní amb el flamant nomenament de secretari de jutjat local a les butxaques de la rebregada i estalzinosa americana que el cobreix. Fins aquell moment, res no havia fet sospitar al pobre caloi atordit que acabava d'aterrar al bell mig del rovell de l'ou de la galàxia, greu error del qual se n'encarregaran de traure'l, amb paciència i bonhomia, els irònics i discrets parroquians del cafè de la Granota i els estandants –encara més irònics i discrets– del jutjat local. En els pocs anys d'estada a la vila, l'al·lucinat secretari veurà desfilars una àmplia representació dels vilatans més insignes, encapçalats per un jutge de pau –sempre atent a les formes sinuoses de les vilatanes més ostentoses– i acompanyat per

una beata verge i màrtir, d'un antic barquer que demana recuperar l'ofici a l'altre món (al cantó dels morts), d'una nissaga d'apassionats i meticolosos comptables vilatans, d'un patró de llaüt que conserva prou viva la traça de fi navegant camí de l'altre món,.... En fi, un univers –una galàxia, si es vol– descrit amb agudesa i enginy per Jesús Moncada, un dels escriptors més importants de la literatura catalana de tots els temps i un mestre excepcional en el camp de la narració.»

Amb Mallol Fontcalda –el tendre i al·lucinat secretari barceloní de jutjat aterrat involuntàriament Mequinensà– l'espectador es fa càrrec, en paraules del mateix programa de mà, que «quatre trets marquen Mequinensa al llarg de seua dilatada història. La seua ubicació geogradioadministrativa, a la punta més occidental de la província de Saragossa i rodejat de pobles d'altres províncies, ha fet els seus vilatans independents i desconfiats de qualsevol poder exogen. El lignit del seu subsòl va crear

una colònia de miners, gent dura, palesament d'esquerres, republicana i anticlerical. La confluència dels rius Cinca i Segre, i de tots dos amb l'Ebre, conformà un món de llaüters mític i obert al món exterior. Per últim, les dues preses, aigües amunt i avall de l'Ebre, decretades al 1956 i que van acabar amb la desaparició dels vells nuclis urbans de Mequinensa i Faió al final dels anys seixanta, provaren de nou la capacitat de resistència i inventiva d'aquest poble, avui terra de turistes i silurs, miners jubilats prematurament, escriptors i industrials emprenedors.»

L'obra, després de ser representada a Terrassa fins al 28 d'octubre i a Girona –al festival Temporada Alta el 3 de novembre–, es representarà a Barcelona, a la Sala Muntaner, entre el 7 de novembre i el 2 de desembre; i el 14 i 15 de desembre a la vila de l'autor: Mequinensa. Poc més tard, ja en 2008, continuaran les representacions de l'obra a Lleida i diferents poblacions de la Franja.

Poques actuacions en català al Pilar 2007 de Saragossa

■ Màrio Sasot

GRUP TRENCACLOSQUES

Actuació del grup Trencaclosques

Les actuacions en català i de grups artístics i musicals de la Franja ha estat una de les més exigües dels darrers anys, en les Festes del Pilar de Saragossa, una Festa que, per ser la més importants de la regió, hauria de ser les de tots los aragonesos.

Dins de la programació

oficial, només podríem trobar en cartell l'actuació del grup de dansants de Benavarri, que van presentar el Ball dels Palitrocs a l'escenari «Denominació de origen» de la Delegació del Govern de la Plaça del Pilar, el dijous 11 d'octubre a les 24 hores, amb «Lo ball dels Palitrocs».

El grup valencià Rodamóns Teatre va actuar el divendres dia 12, amb les seues cançons tradicionals en francès, català i castellà del seu darrer espectacle «Illes flotants». Ho van fer a la Plaça del Justícia, escenari dedicat habitualment en aquestes festes a la música folk i d'autor. Rodamóns /Trencaclosques actuà també al dia següent al mateix lloc a les 12 del migdia. Ho van fer amb lo seu espectacle per a menuts «Contes encantats»/ en la seua versió castellana, «Cuentos encantados».

Per altra banda, el cantautor saidinès Anton abad, va passar «de puntetes» i sense fer cap soroll durant les Festes del Pilar.

Anton actuà, acompanyat de la violinista holandesa Simone Lambregts, el dia 12 d'octubre a l'escenari de la Fira de

Mostres de Saragossa. Cap programa de festes ni cap diari local informava d'aquesta actuació.

Des de l'any 90, en què Anton Abad i els seus músics actuaren en un memorable concert al pati del Museu Provincial de Saragossa, el cantautor saidinès ha anat a actuar amb una espaiada freqüència per a les festes del Pilar de Saragossa dins de la programació folk, a diferents escenaris: Plaça de Sant Felip, Plaça de Sant Pau, Trobada de Folk Aragonès al pavelló d'Interpeñas, amb Labordeta, La Bullonera, Carbonell, Ixo Rai, La Ronda de Boltaña, etc. Però en els cinc darrers anys, tota l'era de Belloch com alcalde de Saragossa, l'Ajuntament d'aquesta ciutat ha perdut el costum de contractar artistes aragonesos de parla catalana.

Dos matarranyencs premiats al X concurs de cobles aragoneses en llengua catalana

■ Màrio Sasot

El passat dimarts 9 d'octubre, dins dels actes oficials de les Festes del Pilar, tingué lloc, al saló de Plens de l'Ajuntament de Saragossa l'entrega dels Premis del Concurs de Cobles Aragoneses en Llengua Catalana.

Dos persones de les conques del Matarranya i del Mesquí van rebre de mans de l'alcalde de la capital aragonesa, Juan Alberto Belloch, els diplomes que els acreditaven com a guanyadors dels premis a la millor col·lecció i a les dos millors cobles, respectivament. Es tracta de José Miguel Gràcia, original de la Codonyera i president d'ASCUMA, i de Laura Satué Catalán, oriünda i resident a

MÀRIO SASOT

Nonasp. Aquesta mestressa de casa de 34 anys, mare de dos fills «i un altre en camí» es presentava al concurs per

primera vegada. Ambdós premiats coincidien en la necessitat que es difongués més la convocatòria, tant per part de

la institució convocant, l'Ajuntament de Saragossa, com per part de les associacions culturals i els mitjans de comunicació aragonesos, especialment els de la Franja. José Miguel Gràcia, animà també, els socis de les associacions membres d'ICF i els lectors de Temps de Franja a participar en el concurs. «Escriure sis o vuit cobles de 4 versos no és tan complicat ni laboriós». S'ha de tenir en compte que si no arriben treballs en un nombre important, el Concurs, que tant va costar aconseguir que s'ampliés a les llengües catalana i aragonesa fa deu anys, podria acabar desapareixent.

GALERIA DE PERSONATGES

Mor Santiago Arbiol, primer i més fidel subscriptor de Temps de Franja

■ H. Moret i A. Coso

La maitinada del 28 al 29 de setembre moria a Tarragona, a casa de la filla, Santiago Arbiol Montornés, Santiago Segundo per als mequinensans més grans i l'oncle Santiago per als més jòvens. Havia nascut a Mequinensa, el 30 d'octubre de 1924.

L'oncle Santiago sempre havia estat una persona interessada en qualsevol iniciativa cultural o social sorgida al Poble, participant-t'hi de la manera que fos. Va ser soci fundador i primer president del Club d'escacs Rey Ardid i del Club Capri de rem; fou un dels primers socis del Club Esportiu Mequinensa de futbol, de l'Associació de Caçadors, de la popular Penya Oriente... Va lluitar i va aconseguir per a Mequinensa, a finals dels anys cinquanta, el col·legi concertat de Segona Ensenyança Santa Agatòclia... Durant molts decennis va gestionar, tan bé com va poder, les relacions,

gairebé sempre poc fluides, dels mequinensans i l'administració, de l'administració general i municipal i els administrats mequinensans. Fruit d'aquesta facilitat, i experiència, per entendre els recaragolats laberints de l'administració va aconseguir, per exemple (i podríem esmentar desenes de casos semblants), que un jovencell Jesús Moncada pogués fer classes de mestre a Mequinensa només amb 17 anys, quan el reglament del ministeri d'Educació de finals dels anys cinquanta marcava, en principi, els 18 anys com a edat mínima per exercir de mestre. Això fou l'inici d'una relació intensa entre l'escriptor mequinensà i l'oncle Santiago. La diferència de edat (Jesús era 17 anys més jove) no va ser mai cap obstacle; sempre hi va haver molta estimació i complicitat entre ells dos. Als vespres d'estiu i de pasqua dels últims quin-

ze anys era molt habitual veure'ls a tots dos passejar pels laterals de la carretera de Mequinensa a Fraga, sovint acompanyats d'altres amics mequinensans, tot comentant anècdotes del Poble nou i recordant velles històries i vivències del Poble vell.

Fou en una d'aquestes passejades estiuenques i vesperines que coincidiren amb Josep Galan mesos abans de la publicació del primer número de Temps de Franja. Santiago i Josep congeniaren de seguida –tots dos eren grans i extravertits conversadors– i així que el fragatí explicà el projecte de la incipient revista al mequinensà, Santiago se'n feu subscriptor; és a dir, que va estar el primer subscriptor de Temps de Franja. I el més fidel, de tal manera que, amb la revista al carrer, Santiago Segundo se'n va fer càrrec de les subscripcions del

seu fill German, de la seua filla Montse i del seu nebot Màrio: quatre subscripcions mequinensanes. Com tantes altres famílies, l'oncle Santiago tenia els fills fora del Poble –l'un a Lleida i l'altra a Tarragona–, però ell sempre va procurar que estiguessen informats de tot allò que afectés al Poble.

En Josep Galan va comentar en diverses ocasions la seua intenció de fer una galeria a Santiago Arbiol, amb l'excusa que era el primer subscriptor de la revista que teniu a les mans i de la seua implicació en la societat mequinensana, una galeria que malauradament hem hagut de redactar sense que ni l'un ni l'altre la puguen llegir.

CRÒNIQUES TAGARINES

Els mots de la biodiversitat

■ Esteve Betrià

No sé si mai us heu demanat sobre quin és el concepte –si voleu, la cosa– amb més variants en el lèxic català. Més enllà dels geosinònims, a grans trets duals, del tipus spill/mirall, granera/escombra, arena/sorra, arna/rusc, corder/xai, timó/farigola... que caracteritzen en part els dos grans grups dialectals del català, sembla que és en la denominació popular dels éssers vius (micologia, flora, fauna,...) de petites dimensions on trobem més variació formal. I no només en català sinó en totes les llengües. D'aquesta varietat de formes naix, precisament, la taxonomia, és a dir la necessària creació internacional dels únics noms científics emprats en la descripció biològica.

Sembla que inevitablement l'anivellament de les llengües comporta la pèrdua de les variacions lèxiques i, sobretot, fonètiques en les denominacions d'éssers vius. Així que les formigues nord-occidentals o les tartugues de Mequinensa, estan abocades a l'extinció substituïdes per les formes més generals formigues i tortugues. Davant d'aquesta substitució –repeteix, gairebé inevitable–, hi ha persones preocupades per la llengua que es resis-

teixen, de diverses maneres, a aquesta la pèrdua de la biodiversitat lèxica. En el nostre àmbit lingüístic, les dues magnes obres lexicogràfiques que s'han mostrat més preocupades per estudiar –i d'alguna manera, conservar– les variacions formals, fonètiques i lèxiques, del català han estat el *DECat* de Joan Coromines i, sobretot, el *DCVB* d'A. M. Alcover i Francesc de B. Moll.

En el nostre àmbit geogràfic i temporal més pròxim, qui més s'ha ocupat de la desaparició de la diversitat formal és en Josep Reñé, autor de gairebé innumerable opuscles impreses per Edicions Palestra amb seu a Fondarella com ara *Els noms de la libèl·lula i altres mots propis de la comarca del Segrià* (1996), *Els noms de les aus nocturnes i altres paraules pròpies de la comarca de la Terra Alta* (1997), *Els noms del caragols i altres paraules pròpies de la comarca de la Ribera d'Ebre* (1997), *Els noms del tronc de Nadal i altres paraules pròpies de la comarca de la Noguera* (1998), *Els noms de l'ortiga i altres paraules pròpies de la comarca del Priorat* (1998), *Els noms de la mifa i altres paraules pròpies de la comarca del Baix Ebre* (1998), *Els noms del muricec i altres paraules pròpies de la comarca de la Segarra* (1999), *Els noms del collader i altres paraules pròpies de la comarca de l'Alt Urgell* (1999), *La sorteta del Ciscar. Aproximació a la toponímia predial del terme de Rocafort de Vallbona* (1999), *Els noms del lluert i altres paraules pròpies de la comarca del Baix Camp* (1999), *Els noms de la paloma i altres paraules pròpies de la comarca de l'Alta Ribagorça* (1999)...

«Kinzena poètica» a Vilafranca del Penedès

■ Carles Sancho

Del 15 al 28 d'octubre, a Vilafranca del Penedès es van organitzar uns recitals poètics en què van participar els escriptors catalans més importants d'aquest gènere literari. Diumenge 21, el cartell promocional anunciava una suggerent convocatòria: «Lletres de

ponent: poesia de la Franja. Juli Micolau, Marià López Lacasa i Hèctor Moret». Així que en el marc del Palau Baltà, en la cèntrica plaça de Jaume I, dins del magnífic pati descobert de l'edificació, s'aplegaren més d'un centenar de persones que fou difícil encabir abans de

començar el recital poètic franjolí. Presentà l'acte Juli Micolau qui esmentà Desideri Lombarte, el poeta matarranyenc d'obligada referència, de qui llegí un dels seus més celebrats poemes. Després un altre text d'Àlex Susanna, escriptor que manté casa a Calaceit i que ha dedicat un dels seus poemes al Matarranya en el seu últim recull. Acabat el preàmbul, l'escriptor de la Freixneda, ens llegí un recull de poemes dels seus dos llibres: Manoll i Esfera.

A continuació, Marià Lopez Lacasa recità uns versos dedicats a la seua vila de Mequinensa del poemari Lo poble i les circumstàncies, després una antologia dels seus altres dos llibres: Vores i Elements. Finalment Hèctor Moret presentà les dues col·leccions literàries publicades a la Franja, de les

quals ell n'és l'editor: «Quaderns de la Glera» i «Quaderns de les Cadolles» i una tercera «Lo Trull» al Matarranya, les quals apleguen gran part de l'obra poètica escoltada en el recital. Amb una breu referència a un altre mequinensà il·lustre: Jesús Moncada i una antologia dels seus versos recollits a Camp clos, finalitzà l'acte.

«Kinzena poètica» és una convocatòria cultural que ens sorprengué a tots per la gran quantitat de públic de totes les edats assistent a l'acte matinal. Per a l'any que ve els organitzadors ja compten amb una nova reedició, donat l'èxit d'enguany, en què participaran altres poetes de la Franja com el recentment guardonat José Miguel Gràcia que també estava present en l'acte vilafraquí.

SOM D'EIXE MÓN

La Peña de l'Hipòlito i el seu nas

Francesc Ricart

Em veig obligat a parlar de coses de la llengua i, per tant, torno a trencar la promesa que alguna hora havia fet en aquest racó de *TdeF*.

M'hi he decidit en llegir coses escrites per persones aparentment serioses i cabals, fins i tot, per un president de govern. Què me'n dieu, si no, d'Hipólito Gómez de las Rocas, expresident del govern d'Aragó entre els anys 1987 i el 1991, i de l'article aparegut en un diari aquest setembre perquè allò que diu sobre el català és per sucra-hi pa.

Abans, però, m'interessa mostrar la meua estupefacció amb el tractament de la llengua que fan entitats importants, com és el cas de la Peña Fragatina que vol ser l'estendard de la joventut de la capital del Baix Cinca. M'ha cridat l'atenció el programa de les festes del Pilar. No hi ha un sol article en la nostra llengua en tota La Bota (octubre 2007, núm. 85). Un sempre espera trobar detalls de sensibilitat, pensant que és una publicació feta des d'una entitat amb pes ciutadà, per gent jove, persones que han fet català a l'ensenyament; una publicació directa, plena de publicitat... Només hi he sabut esbrinar, a la salutació, una cosa que pot o vol parèixer eixit de la nostra llengua: *Ole le, Ola la, se peñero é lo milló que ñá...* Trist.

Recordo que amb Josep Galan en parlàvem sovint, de la Peña: «hem d'arribar a la Peña Fragatina i fer-los veure com és d'important l'ús del català en totes les activitats». «Sí, només que s'arribés a catalanitzar el nom de cada penya ja seria molt», deïem amb Galan. Vam fer aquesta conversa dotzenes de vegades i em consta que ell va contactar amb més d'un president de la Peña, a la vista del paisatge que apareix al voltant de la festa anual, a un li vénen ganes de llançar el barret al foc quan veu les aberracions gràfiques que embruten el poble i s'entristeix davant l'obstinació de la penya i l'ostentació gratuïta d'analfabetisme que ningú no es mereix.

Ara vull emmarcar l'article del senyor Hipólito de las Rocas en un altre to. Com s'ha d'entendre que algú que ha estat president del govern d'Aragó arribi a amollar preguntes com: *además del español común (...) qué deberíamos hacer, incluir (...) otra lengua universal o dedicarnos a la resurrección de las lenguas privativas del territorio?* Més endavant acaba un paràgraf espetegant: *No sería útil ir por el mundo intentando que nos entenderan en chistavino o en chapurreau.* Què sap aquest senyor de les nostres aspiracions com a persones, com a parlants i com a col·lectiu? Ell que en va fart, de llengua *ejpañola*, no entén que hi haja gent que busca créixer i alimentar-se d'allò que és natural perquè és el que hi ha en el medi que li ha tocat de viure, amb el nas (la llengua) propi, que pot ser tan petit o lleig com es vulga, però que és el nostre i val tant com qualsevol nas per sentir i entendre el món. És clar que, com és natural, un servidor vol jugar a pilota amb els qui tinguen una sensibilitat olfactiva pareguda i m'emprenyaré molt si algú amb un nas diferent vol embarcar la meua pilota fins a no poder-la ni ensumar.

José Soler Casabón: un compositor mequinensà oblidat (I)

■ Jordi Estruga i Estruga

Sempre he mantingut un viu interès i un especial afecte per tot allò que fa referència a Mequinensa, el poble dels meus pares. La informació que un músic mequinensà havia gaudit d'una llarga i sòlida amistat amb Pablo Gargallo, em portà a voler aprofundir més en la identitat d'aquell personatge. Pierrette Gargallo, la filla del gran escultor maellà, va tenir la gentilesa de rebre a la seva acollidora casa d'Issy les Molineaux on, amb la simpatia que li és proverbial, m'envoltà de records, documents, gravacions i fotografies. La trobada, a més de cordial, em va permetre introduir-me en la captivant vida d'un mequinensà que, format musicalment a Barcelona, arribà a ser un destacat compositor a París. Em refereixo a José Soler Casabón, nascut a Mequinensa el 31 d'agost de l'any 1884, fill d'un comerciant del Poble i d'una nadiua de Samper de Calanda. De bastant petit residia a Barcelona on, amb només vuit anys, inicià la que fou una íntima relació d'amistat amb Pablo Gargallo. També va ser a la capital catalana on, als quinze o setze anys, començà a compondre sonates per a violí i piano així com melodies, a partir de poemes catalans.

No he pogut esbrinar quan es va traslladar a París. Soler, en una entrevista radiofònica, manifesta que fou quan tenia 23 anys, es a dir, l'any 1907. Hi ha referències, però, que Pablo Gargallo s'allotjà el 1903 a l'estudi parisenc de Soler. Altres informacions ens diuen que, l'any 1904, va compondre a París, a partir d'un poema del barcelonès Francesc Sitjà i Pineda, una melodia per a baríton i piano titulada Madrigal. Es produí un lapsus memorístic en el transcurs de la interlocució

radiofònica? Considerava com ocasionals les visites efectuades a París abans de 1907? El fet objectiu és que, durant aquell període, el nostre músic era a França i que fou allí on començà a compondre, seguint pautes d'Antonio de Cabezón (1510-1566) i de Johannes Sebastian Bach (1685-1750), motets, sonates i fugues els quals, lamentablement, es varen perdre en un incendi. Dominava diversos instruments musicals: piano, guitarra i violí. Com a violinista, era excel·lent. Ultra això, col·laborà amb les avantguardes franceses, escriví poemes, compongué música per algunes pel·lícules, intervingué en una espècie de reforma agrària i, el més remarcable de tot, creà, amb el gran poeta i escriptor Guillaume Apollinaire una obra major: el ballet «Le Musicien de Saint-Merry». A més de l'amistat amb Gargallo i Apollinaire, es relacionà amb cèlebres personatges com ara Reverdy, Picasso, Miró, Gris, Llorens Artigas, Princet, etc. L'any 1913, Picasso l'invità a dinar al seu estudi parisenc. Soler degué mostrar algun desànim, perquè, anys més tard, recordava el gran efecte que li produí el que Picasso, mirant-lo fixament, li preguntés: «Oi que ets un gran music?».

Gargallo i Soler, com a conseqüència de la primera Guerra Mundial, retornaren a Barcelona el novembre de 1914. Fins l'any 1939, Soler va alternar estades entre París, Barcelona i Mequinensa. A partir del 1939 visqué bàsicament a França.

L'oposició d'alguns músics i la poca afinat de Jean Cocteau vers certs simpatitzants de les avantguardes van impedir la participació de Soler en alguns esdeveniments musicals que tingueren lloc a la Ville Lumière. El revers de la medalla era el

Josep Llorens Artigas, Magalí Gargallo, Pablo Gargallo i José Soler Casabón al Tibidabo de Barcelona

suport que va rebre per part d'insignes escriptors i poetes. Per a Cendrars i Reverdy, el músic d'avantguarda d'aquells moments era Soler i no pas Satie. Reverdy considerava a Soler com un dels éssers més intel·ligents i brillants que mai havia conegut. Una conferència que feu Apollinaire a París el 16 de juny del 1917, fou acompanyada per una sèrie de peces musicals; una d'elles, Soliloque, era de Soler. És gairebé segur que fou l'exquisida d'aquesta composició la que determinà Apollinaire a encarregar a Soler la música per un ballet a partir d'un poema seu publicat a Calligrammes. El compositor mequinensà, després de llargues i emotives reunions amb el poeta, hi treballà apassionadament. El resultat fou l'obra: L'homme sans yeux, sans nez et sans oreilles, un títol que, més tard, Soler canvià pel de Le Musicien de Saint-Merry. Sobre aquest ballet, traduït del francès, Soler escriví a Picasso: «Aquesta musica ha estat escrita, d'un cap a l'altre, amb entusiasme... L'he creada no sols amb el cor i el cap sinó amb tota la meua capacitat física i, en certs passatges, amb tota la passió de la que sóc capaç...».

S'havia previst presentar

l'obra, el mateix any 1917, a Sergei Daghilev, responsable dels ballets russos, amb la idea d'estrenar-la al Théâtre du Châtelet. Ho impossibilità l'esclat de la revolució russa. L'any següent, el 9 de novembre del 1918, va tenir lloc a París un dissortat succés: la mort d'Apollinaire. Soler va considerar que aquell inesperat esdeveniment significava la fi del ballet i guardà en una carpeta tots els treballs realitzats fins aleshores. Començaven els entrebancs.

Instal·lat a Barcelona a la casa de Pablo Gargallo, seguí component música. Inspirat en uns entorns barcelonins va escriure Crépuscules, tres peces per a piano que, el 16 de març del 1919, en ocasió d'una exposició del pintor Braque, foren interpretades a París com acompanyament musical d'una sessió dedicada a Pierre Reverdy. Al programa d'aquell esdeveniment constava, traduït del francès, que la música era: «...del molt estimat amic del poeta, el compositor, violinista, pianista i guitarrista, Soler Casabón.» L'any 1920 va compondre: Diurnes, una peça per a piano que va orquestrar anys més tard. També va escriure: Route, 6 peces per a piano.

Per la igualtat d'oportunitats a la feina.

Garantir la igualtat d'oportunitats de les dones a la feina és imprescindible per construir una societat més justa i més competitiva. Són molts els desequilibris que hem de superar: sous inferiors per feines del mateix valor, dificultats d'accés a càrrecs directius, obstacles per promocionar-se, etc. Ja és hora que estiguem al mateix nivell.

“
**a la feina
iguals**
”

Generalitat de Catalunya
Departament de Treball